

خلاصه کتاب جامعه شناسی آموزش و پرورش

نویسنده: علی علاقه‌بند / ناشر: روان / سال ۱۴۰۴

فصل یکم: جامعه و آموزش و پرورش

■ مفاهیم بنیادین جامعه و آموزش

- ✓ دوام و بقای جامعه مستلزم انتقال باورها، ارزش‌ها، رفتارها، دانش‌ها و مهارت‌های آن به نسل‌های جدید است.
- ✓ مکانیسم یا وسیله این انتقال، «آموزش و پرورش» است.
- ✓ آموزش و پرورش به معنی اعم، مترادف با «جامعه‌پذیری» است.
- ✓ جامعه‌پذیری فرایندی است که مردم از طریق آن، نقش‌ها، قواعد و روابط اجتماعی جامعه خود را به تدریج می‌آموزند.
- ✓ آموزش و پرورش به معنی اخص، فرایندی است که افراد به واسطه آن، در شرایط و وضعیت‌های سازمان‌یافته، در معرض آموزش منظم دانش‌ها، مهارت‌ها، رفتارها و نگرش‌های معین قرار می‌گیرند.
- ✓ مجموعه این وضعیت‌ها، «نظام آموزش و پرورش» را تشکیل می‌دهد.
- ✓ نظام‌های آموزشی در تمام جوامع یافت می‌شوند و ساختار و کارکرد آن‌ها حاکی از اهمیت انتقال میراث فرهنگی و القای الگوهای فکری و اجتماعی است.
- ✓ **نقطه کور:** دقت کنید که آموزش و پرورش به معنی «اعم» معادل جامعه‌پذیری است، اما به معنی «اخص» اشاره به آموزش‌های سازمان‌یافته و رسمی دارد.

■ آموزش و پرورش در جامعه ابتدایی

- ✓ در جامعه ساده ابتدایی، آموزش و پرورش هدف آگاهانه‌ای نداشت.
- ✓ هر فرد پس از تولد، به تدریج و طی مراحل مختلف زندگی، متناسب با سن و موقعیت اجتماعی خویش، موازین اجتماعی را یاد می‌گرفت.
- ✓ آموزش در جامعه ابتدایی با زندگی روزمره عجین بود؛ مثلاً در امر گردآوری خوراک یا یافتن جانوران، کودکان با بزرگسالان همراهی می‌کردند.
- ✓ هیچ نوجوان یا کودکی نیاز به مهارت خاصی جز آنچه در زندگی روزمره تجربه می‌کرد، نداشت.
- ✓ با پیچیده‌تر شدن شرایط زندگی اجتماعی و تقسیم کار، مهارت‌هایی به وجود آمد که همه اعضا نمی‌توانستند انجام دهند.
- ✓ در جامعه ابتدایی، خانواده کانون اصلی آموزش و پرورش بود و تمام فعالیت‌های لازم برای دوام و بقای زندگی را بر عهده داشت.
- ✓ تقسیم کار در خانواده ابتدایی صرفاً بر اساس «جنسیت» مشخص می‌شد.
- ✓ با گسترش گروه‌ها و توسعه فنون، خانواده دیگر قادر نبود کلیه خدمات و آموزش‌ها را به تنهایی انجام دهد.

✓ قانون تکامل اجتماعی بیان می‌کند که هر امری ابتدا باید از سوی جامعه پذیرفته شده و ارزش آن به طور غیررسمی تثبیت شود تا بعداً به صورت رسمی و کارکردی در آید.

✓ سرآغاز آموزش و پرورش رسمی را باید در نیاز به مهارت‌های تخصصی (مانند جنگ یا شکار ماهرانه) جستجو کرد که فراتر از توان آموزش خانواده بود.

✓ اولین کسانی که با هدف آگاهانه به امر آموزش و پرورش پرداختند، احتمالاً افرادی بودند که از لحاظ دانش و تجربه بر سایر اعضای گروه برتری داشتند.

■ پیدایی آموزش و پرورش رسمی و نقش مذهب

✓ مراحل مختلف آموزش و پرورش انسان طی قرن‌ها از طریق مشارکت در زندگی گروهی انجام می‌گرفت.

✓ ترس از پدیده‌های هستی و تسلط بر آن‌ها، منجر به پیدایش جادو و آیین‌های پرستش شد.

✓ نفوذ میراث جادو و مذهب بسیار قوی بود و انسان برای حفاظت در برابر نیروهای طبیعی به دعا و قربانی متوسل می‌شد.

✓ افرادی که مسئولیت حفظ و تحکیم شعایر، مناسک و سنت‌ها را بر عهده گرفتند (جادوگر، حکیم یا کاهن)، اولین معلمان رسمی محسوب می‌شوند.

✓ آموزش امور و مهارت‌های مورد نیاز گروه اجتماعی به وسیله این افراد انجام می‌شد.

✓ مراسم «پاگشایی» در فرهنگ‌های ساده به اندازه کارکرد نهاد آموزش و پرورش در فرهنگ‌های پیشرفته اهمیت داشت.

✓ هدف این مراسم، القای این باور بود که اقتدار جامعه و رهبران آن و اقتدار سنت‌ها، مطلق بوده و پیروی از آن‌ها شرط عضویت در جامعه است.

✓ این مراسم با توسل به قوای ماورای طبیعی، چنان ابهام و پیچیدگی عاطفی ایجاد می‌کرد که قوای فکری را تحت تأثیر قرار می‌داد.

نقطه کور: در جوامع ابتدایی، هدف اصلی مراسم پاگشایی و آموزش‌های اولیه، ایجاد تفکر انتقادی نبود، بلکه ایجاد «اطاعت و متابعت» و القای ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی بود.

■ تأثیر پیدایی و تکامل خط و نوشتار

✓ زندگی گروهی مستلزم همکاری است و این امر نیازمند وسایل ارتباطی (زبان گفتاری) بود.

✓ اختراع خط و نوشتار، جریان انتقال مفاهیم را از زمان و مکان فراتر برد و باعث انباشت و اثربخشی میراث فرهنگی شد.

✓ تا زمانی که انتقال دستاوردها وابسته به زبان گفتاری بود، خطر نابودی، دستبرد و دگرگون‌سازی وجود داشت.

✓ با اختراع خط، شرایط حال و آینده جامعه تحت نفوذ درآمد و حفاظت از میراث فرهنگی (مکتوب) به امری مقدس تبدیل شد.

✓ یادگیری فنون خواندن و نوشتن و تفسیر مکتوبات مقدس به صورت رکن اصلی آموزش و پرورش درآمد.

✓ توسعه زبان گفتاری و نوشتاری موجب شد آموزش و پرورش از جهات دیگری تحت تأثیر قرار گیرد و امکان پذیرش اجتماعی گسترده‌تری فراهم شود.

■ مفهوم آموزش و پرورش در جامعه جدید

- ✓ در جوامع جدید، مفهوم آموزش و پرورش دستخوش تغییر و دگرگونی شده است.
- ✓ نیروهای اجتماعی نافذی که در جامعه ابتدایی و قرون وسطی وجود داشتند، مدارس ویژه تعلیم خواندن و نوشتن را به وجود آوردند.
- ✓ اختراع خط و نوشتار، ظاهراً برای حفظ سنت‌ها بود اما تلویحاً وقوع رویداد پراهمیتی در جهت تغییر و تحول جامعه بشری را خبر می‌داد.
- ✓ زبان نوشتاری به عنوان یک وسیله ارتباطی مهم، شرط لازم گسترش زندگی اجتماعی شد.
- ✓ سرانجام آموزش و یادگیری خواندن و نوشتن اولویت بخشید و جامعه ملزم به تأسیس مراکزی خاص (مدارس) برای این امر شد.
- ✓ جامعه ساده فقط اشکال ابتدایی نظام‌های سیاسی و اقتصادی را داشت و تقریباً فاقد تمام تمایزهای موجود در جامعه امروز بود.
- ✓ در جامعه پیچیده امروز، خانواده دیگر صلاحیت و اقتدار لازم برای انجام تمام وظایف پیچیده آموزشی و پرورشی را ندارد.
- ✓ ساخت و کارهای آموزشی و پرورشی جامعه گوناگون شده و گردش امور نیازمند برنامه‌های آموزشی درازمدت و دقیق است.
- ✓ آموزش و پرورش مدرسه‌ای که زمانی کارکرد عمده‌اش سوادآموزی بود، اکنون دامنه گسترده‌ای از تجارب، معارف و علوم و فنون جدید را شامل می‌شود.

■ انواع آموزش و پرورش (رسمی، غیررسمی، نارسمی)

- ✓ آموزش و پرورش رسمی: مجموعه فعالیت‌های سازمان‌یافته‌ای که به وسیله دولت‌ها یا با پشتیبانی آن‌ها با هدف انتقال دانش‌ها، ارزش‌ها و مهارت‌ها صورت می‌گیرد. (مانند مدارس و دانشگاه‌ها).
 - ✓ آموزش و پرورش غیررسمی: تجربه‌های زندگی روزمره با خانواده، دوستان و همگان در کوچه، مدرسه و رسانه‌های جمعی. این نوع آموزش، تابع نظم خاصی نیست.
 - ✓ آموزش و پرورش نارسمی: فعالیت‌های آموزشی خارج از نظام آموزشی رسمی، مثل آموزش موسیقی، پیشاهنگی یا مشارکت در گروه‌های مدنی. این نوع آموزش معمولاً داوطلبانه است.
- نقطه کور:** تفاوت اصلی «غیررسمی» و «نارسمی» در این است که اولی غیرداوطلبانه (غیرارادی) و انفعالی است، در حالی که دومی ناشی از اقدام داوطلبانه و فعالانه است.

■ آموزش و پرورش پیش از مدرسه و دوران مدرسه

- ✓ آموزش و پرورش کودکان با تولد (یا حتی پیش از آن) شروع می‌شود و در سراسر زندگی ادامه می‌یابد.
- ✓ مدرسه فقط بخشی از تجربه زندگی را تشکیل می‌دهد.
- ✓ کودک پیش از مدرسه، حداقل دارای شش سال تجربه زندگی در خانه، کوچه، محله و طبیعت است.
- ✓ نگرش‌های خانوادگی، زبان مادری، عادات و رسوم و مراحل آغازین رشد جسمانی و عاطفی پیش از ورود به مدرسه شکل گرفته است.
- ✓ حتی در دوران مدرسه، کودک تنها حدود ۵ ساعت در روز و حدود ۱۱۰۰ ساعت در سال در مدرسه است. در حالی که اوقات بیداری او در روز پانزده ساعت و در سال قریب ۴۳۰۰ ساعت است.

